

Mistr Jan Hus – dilematická výzva k obrácení

Nahlédnutí do duše nejednoho českého katolíka

Ctirad V. Pospíšil

POSPÍŠIL, C. V.: Master John Hus – Dilemmatic Appeal for Conversion : Insight into the Soul of Not One Czech Catholic. *Studia Aloisiana*, 6, 2015, 2, s. 5 – 27. This paper presents reflection over the significance of the sexcentenary as John Hus was burn to death, wherein the author sees the challenge for conversion which consists in multi-dimensional understanding of the history. For all that the author defends predominant orthodox doctrine in John Hus teaching but on the other side also the inadequacy in his preaching activity. This kind of drama is sharply dilemmatic because absolute accent on personal belief should make for anarchy, while contrary extreme i.e. dictate of the institution can lead toward the totality. Basically, every person is in this situation, although not necessary so extremely tense situations as Czech reformer.

Keywords: Jan Hus, Hussitism, Catholic theology

Mezi českým a slovenským národem existovaly vždy blízké vazby, a tak radosti a tísně jedněch byly také radostmi a tísněmi těch druhých. I naši bratři v Kristu na Slovensku jistě dobře vědí, že v českém prostředí se letos slaví šestisté výročí od upálení Jana Husa. A právě tomuto tématu jsem se odhodlal věnovat následující příspěvek. Dalo by se říci, že tak dávám slovenským přátelům šanci nahlédnout do duše nejednoho českého katolíka, který se pracně vypořádává a vyrovnává s minulostí vlastního národa i své církve.

Předně si dovolím konstatovat, že každý, kdo se začne zabývat postavou Mistra Jana Husa, zakusí tíseň, neboť se zdá, že vše již bylo napsáno.¹ Nemůžeme si proto namlouvat, že na sevřeném prostoru, který je vymezen tomuto příspěvku, lze obsáhnout byt' jen kvalitativně celou šíři dané problematiky.

¹ Srov. KEJŘ, J.: *Jan Hus známý i neznámý*. Praha : Karolinum, 2010, s. 108–109. Historicky je téma vyčerpané, podle uvedeného autora existuje prostor pro teology a psychology.

Stručnost, k níž jsem donucen, má ovšem jednu nespornou přednost, kratší texty mají totiž šanci, že je někdo vezme do ruky. Není tajemstvím, že v dnešní uspěchané době počet čtenářů klesá víc než přímo úměrně se vzrůstajícím počtem stran. Předesílám, že moderních kvalitních katolických prací o učení a životě Jana Husa se jaksí nedostává, a proto budu častěji odkazovat na proslulé dílo belgického benediktina Paula de Vooghta, jehož český překlad bohužel zatím mohl vyjít pouze časopisecky.²

Budiž mi dovoleno podotknout, že se nemíním rozepisovat o Husově příběhu, neboť nejen v Čechách, ale i na Slovensku se jeho znalost mezi vzdělanějšími lidmi předpokládá.³ Nejprve se tedy společně zamyslíme nad tím, proč studovat Husa a husitství a jaké je s tím spojeno základní dilema. Mnohdy vnímáme podobná výročí jako příležitost k oficialitám, jenomže šest století od kostnické hranice je podle mého soudu primárně výzvou k nefalšovanému obrácení, což se pokusím vysvětlit ve druhé části tohoto příspěvku. Následně se budeme zabývat velmi důležitou, ekumenickou problematikou našeho přístupu k Husovi a husitství. Čtvrtým krokem našeho společného putování bude stručné zamyšlení nad Husovou naukou. Poté se v jistém ohledu postavíme do Betlémské kaple, abychom vnímali českého reformátora také na základě jeho kazatelství. Životní drama pražského horlivce ústí do velkého dilematu, do jehož silového pole jsme vrženi i my. V sedmém bodu nebude na čtenáře čekat tradiční závěr, nýbrž spíše výzva k dalšímu putování směrem za pravdou, která leží vždy na horizontu naší intelektuální i duchovní zkušenosti jako výzva k ustavičnému sebepřekračování.

1. Jan Hus – ideál v postideologické době

První věc, kterou je třeba brát velmi vážně, tkví v konstatování, že husovská tematika u valné části české společnosti dnes nevyvolává nějaký obzvláštní zájem.⁴ Někdy se hovoří o únavě Husem, ba dokonce o znechucenosti touto tematikou. Každé zobecnění je pochopitelně pravdivé jen ve větší či menší

2 Srov. DE VOOCHT, P.: *L'hérésie de Jean Hus 1–2*. 2. ed. Bibliothèque de L'Université Louvain. Louvain, 1975. Jedná se o definitivní podobu díla. První vydání spatřilo světlo světa v roce 1960. Český překlad dle 2. vydání, DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa. In: *Theologická revue*, 1997 – 2003, celkem v 32 pokračováních. Ke studijním účelům je k dispozici digitalizovaná podoba celého textu.

3 Velmi stručné a přístupné zpracování: KEJŘ, J.: *Jan Hus známý i neznámý*. Praha: Karolinum, 2010. Dále připomínám monografii: ŠMAHEL, F.: *Jan Hus – život a dílo*. Praha: Argo, 2013. Více než doporučeníhodná je také práce: ČORNEJ, P.: *Velké dějiny země Koruny české V – 140 2– 1437*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2000. Velmi kvalitní jsou i starší díla. Srov. BARTOŠ, F. M.: *Čechy v době Husově*. Praha: Laichter, 1947; MOLNÁR, A.: *Jan Hus testimone di verità*. Torino: Clauduana, 1973 (kniha je přeložena a připravuje se k vydání). Navzdory antikatelickým tónům nás dnes na posledních zmíněných monografiích potěší vroucí křesťanský duch.

4 P. Příhoda: „Revidování postoje katolické církve k Husovi velký význam pro valnou část české veřejnosti nemá.“ (PŘÍHODA, P.: Telefonické glosy. In: *Lidové noviny*, 20. prosince 1999.) Evangelický duchovní M. Rejchrt: „Husova hranice ... dnes pálí jen malou část české veřejnosti.“ (REJCHRT, M.: Telefonické glosy. In: *Lidové noviny*, 20. prosince 1999.)

míře. Kupříkladu na českých katolických fakultách situace zřejmě není tak zlá, neboť kurz věnovaný dané problematice v Olomouci v druhém semestru školního roku 2014 – 2015 navštěvuje dobrovolně šedesát studentů a zájemců, v Praze obdobný kurz frekventuje ve stejném období dvacet pět studentů a řada osob z mimouniverzitní sféry. Ve společnosti však obecně platí, že mladí lidé se o Husa moc nestarají. U dříve narozených je daný zájem přece jen o něco větší. Ani to ovšem není bez problémů, neboť v myslích těchto osob často shledáváme přinejmenším latentní působení starých ideologických schémat, která minulost znásilňují a přítomnost zamořují záští a rozdělením.

Jedním z důvodů právě popsaného stavu povědomí o českém reformátorovi je postmoderní myšlení, které sice bourá staré ideologie, což je v mnoha ohledech jistě osvobozující, nicméně spolu s touto mentální špínou jako by se vylévalo z vaničky i koupané děcko, protože se zároveň silně zpochybňují ušlechtilé ideály, za něž je pak málokdo ochoten se brát, a už vůbec ne za ně něco obětovat. Projevy tohoto trendu jsou markantní i na mediální scéně – v daném kontextu se mi poněkud přičí používat slovo kultura, neboť souvisí se slovem „kult“, což implikuje úctu k hodnotám a osobnostem, jež jsou jejich nositeli –, kde se setkáváme se zesměšňováním Jana Husa, potažmo husitství. Někteří katolíci by z tohoto trendu mohli mít radost. Ta by ovšem byla velmi krátkodechá, protože zítra bude karikován a zesměšňován nejen papež a biskupové, ale dokonce sám Kristus.

Motivace k jednání jsou vždy smíšené. Ano, husité se dopouštěli násilí a mnozí z nich si také vylepšovali své osobní ekonomické bilance. Jenomže jejich protivníci privatizovali církevní i jiný majetek stejně horlivě a ve válečných krutostech nikterak nezaostávali za Žižkovými harcovníky. Zároveň ale není možné negovat, že v husitství byl přítomen ideál, který rozhodně není radno popírat, ba dokonce zesměšňovat, zvláště pak v době indiferentismu a vzrůstajícího se bezbožectví. Každodenní mše svatá, nasazení života, které Boží bojovníci vnímali jako eschatologický zápas se silami zla. Kdo z nás by dokázal za to, čemu věří, prolévat vlastní krev? Rozhodně nemíním glorifikovat násilí, na druhé straně by ale nebylo zcela spravedlivé nevnímat zanícení a hluboké přesvědčení mnoha těchto lidí, kteří v dobré víře položili život zejména v boji proti násilné agresi zvenku. Je zřejmé, že Slovensko dodnes vnímá husitství téměř výlučně na základě spanilých, či spíše rabovacích výpadů vyhladovělých polních vojsk za hranice Českého království či Moravské markrabství, protože na rozvrácené Moravě i v Čechách nebylo co jíst. To už je ale závěrečná, tragická a dekadentní fáze husitství, poznamenaná ztrátou ideálů a rozčarováním. Zkrátka a dobře vždy platilo, že evangelijní ideály není radno šířit neevangelijními prostředky. Směsice ideálu, krutosti a zla je v tomto případě přímo děsivá.

Jak ale vnímat a především hlásat ideál v postideologické době? Toť palčivá otázka, která překračuje rámec šestistého výročí od smrti Jana Husa. Dilema, které trýzní filosofy a teology nejen v naší zemi, protože společnost bez ideálů je společností bezduchou, společností, v níž každý hledí jen na svůj vlastní prospěch. Snad lze říci, že jedinou šancí je naprostá neideologičnost přístupu k ideálu, tedy nesmlouvavá pravdivost. To ovšem předpokládá, že

opustíme vyjeté koleje, opustíme stará klišé a s velkou odvahou podnikneme krok, který evangelium definuje jako změnu smýšlení, což je sama podstata obrácení. Situace, v níž žijeme, a toto pro český národ významné výročí jsou tedy příležitostí k obrácení,⁵ což mimochodem velmi dobře ladí s celoživotním posláním betlémského kazatele.

2. Šestisté výročí jako výzva k obrácení

V úvodu zmíněná tíseň vyvolávaná husovskou tematikou má i druhý důvod. Ten, kdo se probírá nepřehlednou literaturou, zakouší v závislosti na právě otevřeném díle značný rozkmit názorové oscilace, jejíž jednou amplitudou je bezbřehý obdiv, zatímco opačný výkyv se vyznačuje jakoby předem daným, ideologickým zavrhováním. Již na tomto místě je třeba podtrhnout, že zatímco tvorba našich ekumenických přátel bývala zejména v dřívějších dobách poznamenána leckdy ne zcela spravedlivou glorifikací a bohužel také určitým antikatholicismem, starší katolická tvorba se nikoli výlučně, leč přece jenom převážně klonila k leckdy účelovému zdůrazňování toho problematického a k podtrhování Husovy heretičnosti, což ovšem při kritickém zkoumání spisů pražského mravokárce není tak snadné doložit bez nerespektování hermeneutické etiky. Aby zmatek nabyl své vrcholné podoby, v posledních zhruba dvaceti letech jsme svědky paradoxního obratu, neboť tón spisů z pera našich evangelických přátel a profánních historiků je k betlémskému kazateli poněkud kritičtější než v těch nemnoha příspěvcích spíše popularizačního ražení, která zplodili katoličtí myslitelé, z nichž někteří dokonce rozeznávají nadměrně oslavné fanfáry. Možná tu hraje roli snaha o to být moderní a na úrovni doby, případně tendence vyvažovat předchozí ne zcela spravedlivé odsudky.

Jednou věcí je minulost, která prostě je, jinou věcí je její dějepiscké, případně teologické zpracování. Ona minulost je součástí nás samých, je v nás i kolem nás, není před ní úniku. Zabývat se jí tedy znamená snažit se o pochopení sebe sama. Kdo rezignuje na právě nastíněnou snahu, jednak

5 Jasně kritérium pro rozlišení zrna ideálu od plev ideologie nám nabízí evangelium, kde se jasně říká, že strom se pozná po ovoci. Jakmile určitý pokřivený obraz Mistra Jana Husa bude plodit rozdělení, nenávisť, povede k aplikaci zcela nepřipustného kritéria kolektivní viny, jako kdyby dnešní katolíci byli vinni Husovou smrtí, anebo jako kdyby současní nekatolíci byli zodpovědní za projevy násilí a brutality v dobách husitských válek ze strany táboritů a sirotků, je třeba takové zneužití minulosti jednoznačně odmítnout. Obdobně by bylo nesmyslné činit současné katolíky a nekatolíky odpovědné za mezikonfesní napětí a třenice dob relativně nedávno minulých. Ideál naproti tomu vykazuje velkou úctu k minulosti a plodí porozumění k těm, kdo jsou nositeli různých pohledů na ni. Takovýto ideál je vcelku pochopitelně přijatelný a více méně věrohodný i v době, která se vyznačuje diskreditací všech ideologií. V základech takto koncipovaného ideálu totiž shledáváme úctu a otevřenost k nezkrácené pravdě, jíž si tolik cenil i pražský reformátor, i pochopení pro její vícerozměrnost, což znamená, že svůj pohled nesmíme absolutizovat. V posledně zmíněném ale musíme Jana Husa překračovat, neboť on nemohl nebýt synem své vlastní epochy. Takovýto přístup k realitě je však velmi náročný jak po intelektuální, tak po spirituální stránce, a proto nelze předpokládat, že by se mohl stát ze dne na den masovou záležitostí.

v jistém ohledu projevuje neúctu k sobě a k vlastnímu národu, jednak se vydává na pospas těm, kdo s minulostí manipulují a vykládají ji podle určitého ideologického klíče. Rezignovat na hledání co nejpoctivějšího přístupu k vlastní náboženské a kulturní minulosti je velmi riskantní, neboť v pozadí tušíme rezignaci na vlastní důstojnost a v posledním důsledku také svobodu.

Když jsem zakoušel vnitřní nepokoj způsobovaný výše zmíněným názorovým rozkmitem, uvědomil jsem si, že je třeba opustit nejen stará ideologická klíše, ale i náběhy na nové, poněkud mírnější jednostrannosti. Skutečnost je přece minimálně troj-, ba čtyřrozměrná, bereme-li časovost jako čtvrtou dimenzi. Každý technik ví velmi dobře, že by bylo holou absurditou přít se o to, zda pravdivý je nárys, půdorys nebo bokorys. Nikdo z nás není jen dobrý, anebo jen špatný. Prvním znamením proměny smýšlení je tudíž odvážné opuštění veškerých předsudků a falešných ohledů a snaha o vnímání nejednoznačnosti reality v její nebaladické, a proto také ne vždy příjemné syrovosti. Neztratit přitom z očí ideál je obtížné, leč uvádí nás to do vyššího stádia lidské zralosti. Ideál existuje, dospělý člověk ho dokáže vnímat v jeho reálných rozměrech lidské slabosti a nemá zapotřebí mytologizovat – ideologizovat ho. Odhodlání spravedlivě říci, že na Husovi byla spáchána krutá křivda, nám nesmí zastírat, že i Hus sám měl celou řadu nedokonalostí. U českého reformátora s mnohým nemůžeme souhlasit, byť je to vše zároveň poměrně snadno pochopitelné.⁶ Právě nastíněné odmítnutí primitivní černobílosti pochopitelně překračuje až děsivě komplikovaný a dilematický případ Jana Husa, protože by se jím měl vyznačovat náš odpovědný postoj nejen k minulosti, ale také k přítomnosti.

Změna smýšlení, přijetí nepohodlnosti života s otázkami bez jednoznačné odpovědi, schopnost neustále modifikovat mínění v souvislosti s nikdy nekončícím usilováním o pravdu, to jsou podle mne základní obrysy evangelijního obrácení. Mít vycizelované mravy podle zákona bez tohoto postoje nemá valný význam pro přijetí Nazaretského hlasatele Božího království, naproti tomu ten, komu chybí snad všechno, leč zároveň se dokáže otevřít šokující nečekanosti radostné zvěsti, vstupuje do sféry milosti a spasení. Katolicita bude natolik přesvědčivá a přitažlivá, nakolik bude striktně neideologická, autenticky křesťanská a následně autenticky lidská. Hledání vyváženého postoje k Janu Husovi je tedy cvičením se v této změně smýšlení. Upřímně řečeno, oč jiného Hus vlastně usiloval, když ne o obrácení své i těch, kdo mu naslouchali?

6 „V prvním českém vydání z roku 1850 Palacký napsal, že Husovo chování v oněch bouřlivých dnech [1412] je možné z jeho vlastního stanoviska snáze vysvětlit než ospravedlnit. ... V druhém vydání z roku 1870 byl celý odstavec, kritický k Husovi, z Palackého výkladu vypuštěn.“ KOŘÁLKA, J.: Mistr Jan Hus v pojetí F. Palackého. In: LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního sympozia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 609–635, zde 620.

3. Jan Hus jako třetí plocha české ekumeny

Všem bych doporučil četbu knihy J. Kotyka *Spor o revizi Husova procesu* (Vyšehrad : Praha, 2001), byť ti nejzasvěcenější odborníci k ní zaujímají kritický odstup. Plasticky a relativně stručně se tu prezentuje postoj českých katolíků i evangelíků k Husovi. V první polovině 19. století a zřejmě i pár let potom byl postoj českých katolíků k pražskému reformátorovi poměrně vyvážený.⁷ Spolu se vzmachem českého nacionalismu⁸ se na scéně objevuje hrdost na národní dějiny, což je pochopitelné a v jistém ohledu i správné, pokud se zachová zdravá míra. S tím je pak spjat také nový, vpravdě enormní zájem o Jana Husa a husitství, které bylo nyní interpretováno jako předobraz tehdejšího zápolení češství s němečtím a jako vrcholné vzepětí českých dějin.

František Palacký vcelku pochopitelně interpretoval Husa jako předchůdce reformace a husitství nejenom jako národní hnutí, nýbrž také jako předjímku reformace z první poloviny 16. století. Nacionální interpretace Husa a husitství poznenáhlu začala nabírat antikatolické ladění, což pochopitelně vyvolalo reakci z katolické strany.

Dnešní katolický badatel ale nemůže nevidět, že Hus byl katolický kněz usilující o reformu své vlastní církve. Ne nadarmo jej Jan Pavel II. definoval jako jednoho ze středověkých reformátorů. Jeho víra v Trojici, Krista, jeho mariologie⁹ a sakramentologie¹⁰ jsou naprosto standardní. Nikde u něho nevidíme

7 Zajímavé svědectví o tom, jakým způsobem se studentům katolické teologie zhruba v polovině 19. století předkládala husovská problematika, vydává profesor dogmatické teologie v Českých Budějovicích a posléze vyšehradský kanovník, A. Lenz (2. 10. 1829 – 2. 10. 1901), který sám však v reakci na dobové spory o Husa zastával mínění, podle něhož Hus byl heretikem: „Jako student jsem o Husovi nic jiného neslyšel, než že byl od Němců nenáviděn, a ti prý ho až k smrti pronásledovali. Později bylo nám řečeno, že prý M. Jan Hus naproti víře nepobloudil, ať prý káral pouze hříchy duchovenstva, a proto byl na sněmě Kostnickém odsouzen. Tato klamná nehistorická domněnka ovládala dlouhou dobu inteligenci českou.“ LENZ, A.: *Jan Hus (životopisný nástin)*. Praha : Tisková liga, 1907, s. 8.

8 O českém vlastenectví bych hovořil do roku 1848, kdy Češi a Němci dokázali sdílet společnou vazbu k české zemi. Po roce 1848 se situace radikálně změnila a německý nacionalismus vyvolal jako reakci ten český. I když je to slovo v mnoha ohledech zatížené, nezbyvá nic jiného, než ho použít, abychom si přiznali pravou povahu věci, protože primární je národ, jazyk a kultura, společná vlast a dlouhá staletí dějin zde nehrají velkou roli. Bohužel, český a německý nacionalismus byly namnoze poznamenány vzájemnou řevnivostí přerůstající v nenávisť.

9 Zcela pravověrná je nejenom Husova mariologie, ale také stejná partie teologického myšlení v díle Jana Rokycany. Srov. URBAN, F.: *Sondy do dějin české středověké mariologie : Mariologie Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna, Jana Husa a Jana Rokycany*. Disertační práce obhájená na Katedře systematické teologie CMTF UP v Olomouci 2012, s. 113–142; 162–192 (monografie se připravuje k vydání). Naproti tomu táborité odmítali úctu ke svatým, a proto byli proti modlitbě adresované Ježíšově Matce (srov. s. 146–147). Jakoubek ve svých kázáních výslovně uznává svátek Narození Panny Marie, takže lze předpokládat otevřenost úctě k Ježíšově Matce, byť tato témata nehraje v Jakoubkových promluvách významnou roli (srov. s. 150). Nezajímavé rozhodně není ani to, že mariánská úcta se projevuje v Jistebnickém kancionálu, který používaly k bohoslužbě všechny frakce husitství (srov. s. 154–159). Tato stručná informace zřetelně dokládá věroučnou souvislost mezi Janem Husem a umírněným utrakvistickým křídlem, jež v husitském reformním hnutí v průběhu let nakonec nabylo dominantního postavení.

10 Ačkoli v Čechách se neustále traduje, že Hus byl heretikem v oblasti učení o svátostech, zejména pokud se jedná o eucharistii, ve třiceti člancích, které byly podkladem odsouzení kostnického vězně, se nenachází žádné obvinění z hlásání remanentismu a ani jeden článek se netýká svátostí. Srov. DSH,

aplikaci typicky reformačního principu, který by vylučoval tradici a stavěl pouze na Písmu (*sola Scriptura*), což platí též o utrakvistu, který je z různých husitských frakcí pražskému reformátorovi nejbližší.¹¹ Husova christocentrická vize církve je podle mínění některých odborníků v řadě ohledů blízká tomu, co nacházíme v dokumentech II. vatikánského koncilu.¹² Identifikovat katolicismus výlučně s tím negativním, co se v Husově dramatu nachází, by totiž bylo zcela nespravedlivé a hluboce zkreslující. I sami koncilní otcové zaujímali k Husovi postoj výrazně dilematický. Nebylo totiž vůbec běžné, když heretikovi odsouzenému koncillem pár hodin před popravou vysoce školený doktor teologie jako duchovní udělil milosrdně rozhřešení.¹³ V českých dějinách navíc nikdy nechyběli katolíci, kteří Jana Husa vnímali s úctou a do jisté míry také s obdivem, byť zároveň s určitými obavami.¹⁴ Dlužno připomenout, že hlas těchto českých věřících byl po staletí zatlačován do komůrky jejich vlastního nitra těmi samými mocenskými strukturami, které pronásledovaly evangelické bratry ve víře v dobách, jež nemohly nebýt nesmírně zkrušující pro každého věřícího, který naslouchal hlasu svého nehlubšího svědomí.¹⁵ Dokážeme-li vnímat, že jak mezi katolíky, tak mezi evangelíky vždy byli, jsou a doufejme, že

č. 1201–1230; KEJŘ, J.: Znovu o Husově rehabilitaci. In: KEJŘ, J.: *Z počátků české reformace*. Brno : J. Marek, 2010, s. 245–256, zde 250.

11 Srov. LÁŠEK, J. B.: Některé specifické úkoly husovského bádání. In: LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního symposia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 305–310, zde 308.

12 Srov. SWIEZAWSKI, S.: Jan Hus – heretik czy prekursor Vaticanum secundum. In: *Tygodnik powszechny*, roč. 50, 1986, č. 6. – Česky vyšlo v českém zamizdatovém periodiku *Teologické texty*, č. 11.

13 „Nakonec vyzpovídal se *cuidam doctori monacho*, tedy profesoru teologie. Hus o něm píše: *qui pie et valde pulchre me audivit, absolvit et suasit, sed non inuxit, sicut et alii suadebant*. Hus byl tedy zproštěn vin bez závazku k odvolání. To je hodno zamyšlení, zvláště když jej rozhřešil ne jakýsi zbožný, avšak nevědoucí mnich, ale teolog, který věděl, o co jde a jaké předpoklady musely být v takovém případě pro rozhřešení dány. Dal-li Husovi rozhřešení bez podmínek, pak to mohl udělat jedině tehdy, pokud Hus v jeho očích právě nebyl formální heretik. V čem mu však Hus otevřel své nejvnitřnější svědomí?” BRANDMÜLLER, W.: Hus před koncillem. In: LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního symposia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 213–219, zde 217–218. Ulrich Richental o nemožnosti vyzpovídat kacíře vydává následující svědectví: „Zavolali jedného kňaza, volal sa Ulrich Scholand, bol kaplánom u Sv. Štefana a mal poverenie od koncilu i biskupa. Ten prišiel k Husovi a povedal mu: »Milý pane a majstre, ak se ešte chcete zriecť neverectva a kacírstva, za ktoré musíte trpieť, tak si vašu spoveď rád vypočujem. Ak tak však nechcete urobiť, potom sám dobre viete, že podľa cirkevného práva kacírovi nemožno poskytnúť nič cirkevné.«“ RICHENTAL, Ulrich: Kostnická kronika. In: PAPSONOVÁ, M., ŠMAHEL, F., DVOŘÁKOVÁ, D. (ed.): *Kostnická kronika*. Budmerice : Rak, 2009, k. 156, s. 181–184.

14 První, kdo vyslovil jako katolík požadavek Husovy rehabilitace, byl významný český historik a v jistém ohledu sekretář F. Palackého Josef Kalousek (2. 4. 1838 – 22. 11. 1916). Srov. ŠTAIF, J.: *František Palacký : Život, dílo, mýtus*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 17, 250, 292; KOTYK, J.: *Spor o revizi Husova procesu*, s. 26–40; FLAJSŠANS, V.: Revise procesu Husova. In: *Národní listy* 6. 7. 1904 (právě zmíněný autor se výrazně zasloužil o edici Husových latinských spisů i o jejich překlad do češtiny); NOVOTNÝ, V.: *Jan Hus: život a učení I/1 a I/2*. Praha : J. Laichter, 1921 a 1923; KYBAL, V.: *Jan Hus: život a učení II/1, II/2, II/3*. Praha : J. Laichter, 1923 – 1926 – 1931. Anonymních sympatizantů bylo nespočetně, o čemž svědčí i to, že Palackého dějiny v zdaleka převážně katolickém prostředí byly českým lidem přijímány s obrovským nadšením.

15 Srov. BERAN, Josef kard.: Svoboda svědomí. Proslov ze dne 20. 9. 1965. In: POSPÍŠIL, C. V. (ed.): *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 220–221.

také budou lidé upřímně usilující o autentické křesťanství, obavy o další rozvoj ekumenismu pozbydou opodstatnění.

A nejde pouze o Husa, protože i husitství bývá dodnes interpretováno jednostranně, a proto zkresleně. Přirozená česká sympatie s Janem Žižkou a jeho Božími bojovníky se rafinovaně zapřahuje do káry stále doutnajícího antikaticismu, když všude neustále čteme, že husité bojovali s katolíky. To je ale historický nesmysl a anachronismus. Přinejmenším umírněné křídlo husitů, z nichž později vzešli utrakvisté, se nikdy nepřestalo považovat za součást univerzální církve, takže by bylo přesnější hovořit o boji reformních katolíků s antireformními. Možná teologie Tábora by mohla být vnímána jako předzvěst pozdější reformace, s tou ale Husův myšlenkový odkaz nemá téměř nic společného. Zejména umírněný, utrakvistický proud, který se v lučavce času ukázal být jediný skutečně nosný, neustále usiloval o uznání ze strany katolické církve a přál si být specifickou místní církví v jejím rámci.¹⁶ Není tajemstvím, že v 16. století čeští Němci jako dříve antireformní katolíci přímo lavinovitě přijímali Lutherovu podobu křesťanství, což o českých utrakvistech rozhodně neplatilo. Uvážíme-li, že valná většina utrakvistů nakonec volky nevolky skončila v katolické církvi, pak je nabíledni, že téměř každý z dnešních českých katolíků má ve svém nejen duchovním, ale i přirozeném rodokmenu víc než jednoho Božího bojovníka a kališníka.¹⁷ Jestliže všichni Husovi kolegové z reformního křídla patřili k umírněnému utrakvistickému křídlu a k táboritům měli názorově daleko, pak není nesnadné uzavřít, kam by v oné situaci patřil Hus, kdyby nebyl na pravdě Boží.

Pohled ze strany českých katolíků je tedy výrazně odlišný od toho, jak na Husa pohlízejí naši ekumeničtí přátelé z evangelické perspektivy. Na scénu se proto vrací otázka nárysu, půdorysu a bokorysu. Upřímně řečeno, rozlišit, kdy jde ještě o vnitrocírkevní reformu a kdy už můžeme oprávněně hovořit o počínající reformaci, se zdá být téměř nemožné. Vést vysilující spory, ba ideologické války je nesmyslné a zbytečné. V dané souvislosti je třeba si neúnavně připomínat nesmírně důležité historické prohlášení vrcholných představitelů katolické církve v Čechách a na Moravě a Českobratrské církve evangelické z počátku roku 2000:

„Žádná církev, žádná konfese si nemůže Husa bezezbytku »přivlastnit«.
... Ve svém pohledu na církev Hus jistě překročil sebepochopení církve své doby, v některém ohledu předjímal myšlenky reformace následujícího

16 Srov. LÁŠEK, J. B.: Některé specifické úkoly husovského bádání. In: LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního sympozia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 305–310, zde 307–308.

17 Na tomto místě je možno pouze upozornit na velmi podnětnou monografii DAVID, Z. V.: *Nalezení střední cesty : Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*. Praha : Filosofia, 2012. Z. David vidí v utrakvistech předchůdce dnešních otevřených a II. vatikánským koncilem inspirovaných katolíků.

staletí, v jiném pak některé důrazy, které později katolická církev vyzdvihla na Druhém vatikánském koncilu."¹⁸

Toto konstatování lze definovat jako smír po konci mnohasetleté ideové války. Pozornému čtenáři neunikne, že je v něm implicitně přítomna logika mohorozměrnosti historické skutečnosti a nevyhnutelné koexistence různých pohledů, tedy zároveň výzva k onomu obrácení, o němž jsme hovořili výše. Je vskutku potěšitelné, že po II. vatikánském koncilu v mnoha nekatolických církvích, kde je Hus uctíván obdobně jako světec, i když se tomuto slovníku naši ekumeničtí přátelé brání, protože podle nich svatý je jedině Bůh,¹⁹ byly z bohoslužebných knih postupně vymazány antikatolické invektivy.²⁰ Naši bratři z CČSH i anglikánské církve navíc upřímně očekávali spolu s mnoha českými katolíky na konci roku 1999 Husovu rehabilitaci, k níž z různých důvodů nemohlo dojít. V Českobratrské církvi evangelické oficiální liturgická úcta projevovaná českému reformátorovi neexistuje. Nicméně naši evangeličtí bratři Jana Husa vnímají jako součást své identity, a proto jim Husova rehabilitace ze strany katolické církve nebyla po vůli. Katolické srdce kladoucí na první místo úctu k bratrům, umí pochopit i tyto tísně a obavy o vlastní identitu. Rehabilitace by znamenala další zatížení našich vztahů k ekumenickým přátelům, a proto bylo dobře, že k ní nedošlo. V mnoha ohledech k ní však může dojít v našich srdcích.

Katolíci si tedy v jistém slova smyslu vybojovali před tvář celého národa i specifické české ekumeny právo hovořit o Husovi ze svého vlastního hlediska. Problém ovšem tkví v tom, že katoličtí teologové a historikové se této výzvy zatím odpovídajícím způsobem nechopili. Zdá se, jako by Hus pro mnohé nebyl tématem. Obavy z ožehavosti, spletnosti a riskantnosti takového podniku i z nesmírného množství práce, protože je třeba pročíst mnoho tisíc stran, vedly nakonec k tomu, že katolická inteligence dnes nedisponuje žádným odborníkem, který by byl schopen vést na odpovídající úrovni odborný dialog s našimi ekumenickými přáteli, pro něž je Jan Hus stále předmětem detailního zkoumání. Pokud se ale vybojovaného dědictví aktivně nechopíme, opět o ně přijdeme. To je také důvod neomalenosti, jíž se nyní tak trochu pošetile dopouštím, když jako katolík volám po zpracování nového katolického pohledu na českého reformátora a následně také na husitství.

18 VLK, Miloslav kard., SMETANA, P.: Společné prohlášení k římskému symposiu o M. Janu Husovi. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001, s. 27–30, zde 28.

19 Dlužno upozornit, že správná katolická úcta ke svatým je rovněž teocentrická, neboť velebíme Hospodina za veliké věci, které vykonal ve slabém člověku. Svatost je přece Boží sláva vyzařující z člověka (srov. preface o Slavnosti všech svatých). Odlišnost mezi katolíky a jinými křesťany je tedy jen zdánlivá. Katolíci jsou si vědomi, že svatý je jedině Bůh, a proto tento titul aplikujeme na člověka pouze analogicky. Má to vyjádřit tajemství zbožštění – spodobení člověka s Kristem a skrze něho s nebeským Otcem.

20 Srov. HOLETON, D.: Bohoslužebná úcta k Janu Husovi v období české reformace a dnes. In: KUČERA, Z., BUTTA, T. (ed.): *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství dnešku*. Praha : CČSH – Blahoslav, 2012, s. 121–138, zde 126–138.

4. Mnohé, z čeho býval Hus obviňován, je zlovolný konstrukt

O Husovi koluje v katolickém prostředí celá řada pomluv, zejména pokud jde o jeho pravověří. Betlémský horlitol byl sice dobrý teolog, leč při četbě jeho děl se setkáváme se standardními názory, které nás nemají čím překvapit. Lze dokonce říci, že v oblasti ortodoxie byl úzkostlivý.²¹ Od Viklefa přejímal strategii reformy a do jisté míry jeho silně platonizující realistickou filosofii, která vyhovuje tomu, kdo bojuje za ideál. Hus se domníval, že jasně nazírá božské ideje, tedy to, jak věci mají podle Božího záměru být. To je také zdroj jeho pro naši dobu jen stěží srozumitelné sebejistoty v poznané pravdě. Disproporce mezi ideálním stavem, jak ho nazírala jeho mysl, a bídnou skutečností stavu církevní instituce mu musela způsobovat nemalou vnitřní trýzeň.

Již jsme konstatovali, a je vhodné to zopakovat, že Hus rozhodně nebyl heretikem v oblasti eucharistie, nikdy nepopíral reálnou přítomnost Kristovu v konsekrovaných způsobách chleba a vína. Obvinění z remanentismu a konsubstancialismu ze strany jeho odpůrců je zlovolný konstrukt. Stačí se zahledět do dějin Kostnického koncilu, kde najdeme 30 tezí, které byly Husovi připisovány a na jejichž základě byl odsouzen. Nenajdeme tam ani jeden článek, který by se týkal eucharistické nauky. I Husova nauka o svátostech je pravověrná. Nikdy neučil, že kněz v hříchu by uděloval svátosti neplatně, pouze nehodně, jak to nacházel u Augustina. To, že nepopíral viditelnou stránku svátostí, mne vede k závěru, že ani v oblasti eklesiologie nemohl popírat viditelnou církev. S eklesiologií je u Husa pochopitelně problém. Tomuto kontroverznímu tématu se ale nyní nemůžeme věnovat, protože by to vyžadovalo velmi mnoho prostoru.

Některé jeho nešikovné výroky ve spise *De ecclesia*²² jsou podmíněny polemickým kontextem jeho střetu se Stanislavem ze Znojma a Štěpánem z Pálče. Každý dobře víme, že ve vyhoceném sporu občas formulačně přestřelíme a řekneme něco, co bychom jinak formulovali mnohem vyváženěji. Další pohnutkou k zaujímání nekonformních názorů byla děsivá krize papežství. Vždyť i sám Kostnický koncil byl z hlediska pozdějšího vývoje nauky ve své první fázi heretický, když stavěl koncil nad papeže. Paradoxně aplikoval Husovy principy, když nechal uvěznit vzdoropapeže Jana XXIII., který koncil vlastně svolal, a proto byl na počátku uznáván za pravého Kristova náměstka. Upřímně řečeno, kdo by dnes podepsal tezi, podle níž hlavou církve je papež a jejím tělem sbor kardinálů. Jestliže Hus tvrdil spolu se svatým Pavlem, že hlavou církve je Kristus a tělem my všichni, pak mu dnes zřejmě dáme zapravdu. Český refor-

21 „Neschvaloval a taktéž nepřijímal Viklefovo kacířství, ale přejal od něho odpor vůči špatným prelátům a též vůli dosáhnout reformy.“ DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 6. In: *Theologická revue*, roč. 68, 1997, č. 6, s. 81–85, zde 84.

22 Ačkoli originální znění spisu je pochopitelně v latině, nejlepší rekonstrukce textu je dostupná v českém překladu, neboť v době komunismu nebylo vnímáno vyššími místy přívětivě, když se připomínala náboženská a teologická stránka Husova díla, který byl zcela nepravdivě prezentován jako společenský reformátor. Srov. HUS, J.: *O církvi*. Ed. F. M. Dobiáš, A. Molnár. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1965.

mátor prostě odmítal, že pravdou by mělo něco být jen kvůli autoritě, pokud papež úzkostlivě nedbá na svou věrnost Kristu, Písmu a tradici. Nepodobá se to náhodou koncepci církve podle II. vatikánského koncilu, který opustil eklesiocentrismus a přiklonil se k christocentrickému pojetí církve?

I Husova tolik kritizovaná teze o tom, že žádný světský i církevní pán (*Nullus dominus...*), který je v těžkém hříchu, nevykonává svou pravomoc hodně a důstojně, není daleko pravověří. Hus učil, že takové pány musíme respektovat, když nařizují věci ve shodě s Božím zákonem, a běžně i v tom, co je neutrální, nesmí to ale být nesmyslné. Hus uvádí příklad, že kdyby mu papež nařídil nacpávat jitrnice, nebylo by to sice proti Božímu zákonu, on by to ale jako nositel zdravého rozumu nemohl přijmout pod poslušností. Tady bychom si měli dát velký pozor, abychom se nepromyšlenou kritikou nedostávali do rozporu sami se sebou. Zároveň je ale třeba podotknout, že prostý člověk na počátku 15. století jemné nuance nevnímal, a proto ostrá kritika vyššího kléru česky a na kazatelně před třemi tisíci posluchači, tolik se jich totiž vešlo do Betlémské kaple, fungovala jako časovaná puma primitivního donatismu²³. Když vybuchla, hořely hranice s „popy“ a stodoly s odpůrci kalicha. Jenomže křížáci a antireformní síly v naší zemi si v brutalitě a v privatizaci církevního majetku v ničem nezahladily s Božími bojovníky.

Vždyť celá tak zvaná podzemní církev i valná část té pomyslné „nadmírky“ v době komunistického Československa řešila svou situaci podle stejných principů, jaké hlásal Hus. Říkali jsme tomu v Čechách i na Slovensku občanská neposlušnost. Respektovali jsme nařízení totalitní vlády v oblasti neutrální, jako jsou třeba dopravní předpisy. Podřizovali jsme se předpisům ve shodě s přirozeným zákonem, a proto jsme třeba zásadně nerozkrádali majetek v socialistickém vlastnictví jako tolik větších, ba i těch největších soudruhů. Jakmile ale totalitní moc nařizovala něco proti víře a duchovnímu životu, prostě jsme se řídili hlasem svědomí. Zkrátka a dobře zákon o maření státního dozoru nad církvemi a náboženskými organizacemi („mařenu“) jsme vnímali jako výzvu k nenásilnému vzdoru. Mnohým tato neposlušnost připadala až romanticky přitažlivá, protože souzní s prorocko-anarchistickým zaměřením myslí k pravé transcendenci. Jaký div, že v oné době si mnozí z českých katolíků oblíbili Husa coby příklad uvedeného postupu?

Ač to naši ekumeničtí přátelé neslyší moc rádi, Hus se vyznačoval upřímnou mariánskou úctou. Jak již bylo naznačeno, jeho mariologie je na-

23 Připomínám, že výraz „donatismus“ se odvozuje od Donata (270 – 355), severoafrického biskupa z první poloviny 4. století. Schizma v severoafrické církvi vzniklo kvůli pronásledování v letech 303 – 305, neboť mnoho duchovních včetně biskupů vydalo státní autoritě knihy Písma, a tak si zachránilo život. Horlivci na ně pohlíželi jako na zrádce. V dalších desetiletích pak vznikla donatistická církev, která neuznávala mravně poskvrněné kněze a biskupy. Eklesiologický spor se pak odehrával ještě v době sv. Augustina, který hájil oprávněnost správní i sakramentální pravomoci hříšného duchovního, ale zároveň hovořil o tom, že jedná vzhledem ke své osobě těžce nehodně. Odtud se odvozuje také nám všem dobře známá nauka o primárním udělovateli svátostí, jímž je jediný Velekněz, Ježíš Kristus. Problém patristické církve tedy nebyl tak docela nepodobný svízelným západo- a středoevropským církvím na přelomu 14. a 15. věku. Srov. ROMERO POSE, E.: Donatismo. In: DI BERNARDO, A. (ed.): *Dizionario patristico e di antichità cristiane I*. Casale Monferrato : Marietti, 1983, s. 1014–1025.

prosto vyvážená a katolická, takže jí nelze vytknout zhola nic. Rovněž nauka o odpustcích vyznává zcela ortodoxně, byť se to mnohým bude zdát neuvěřitelné. Jan Hus totiž nikdy nepopíral odpustky jako takové, bojoval pouze proti jejich zneužívání. Jestliže horuje pro to, že zaplacení ještě nemůže znamenat odpuštění časných trestů, protože tím hlavním je kající smýšlení, tedy dokonalá dispozice mysli, pak se to plně shoduje s dnešním pojetím odpustků.²⁴ Na tomto základě by nikoho nemělo vyvést z míry, že Jan Hus byl – na rozdíl od pozdější reformace ze 16. století – pevně přesvědčen o existenci očiště. Nemohu se ubránit tomu, abych už nyní nevyslovil lítost nad tím, že už jsme dávno českému národu, který Husa ctí, či spíše ctil, důrazně nepřipomněli jeho katolickou víru. Hus je svědkem křesťanské víry pro naši bezvěreckou dobu, a proto by bylo projevem tuposti nabídnutou šanci nevyužít.

Poslední výtky se týkají Husovy neposlušnosti vůči církevní autoritě. To byl také hlavní důvod jeho odsouzení na smrt. Především tady je třeba říci zcela jasně, že na chování betlémského horlivce nesmíme pohlížet zevnitř dnešní situace. Exkomunikace se totiž v oné době děsivě zneužívala. Kupříkladu když vratislavský biskup nezaplatil vyšší autoritě předepsané taxy a poplatky, byl na něj bez okolků uvalen interdik. Totéž se dělo z politických důvodů. Exkomunikace a interdikty létaly zprava i zleva a vůbec přitom nešlo o pravověří. Navíc církevní autorita dvou a posléze tří papežů byla tak pochybná, že to vyvolávalo těžký zmatek ve svědomí. Nezapomeňme, že každý ze dvou a od roku 1409 tří tehdejších papežů neváhal promptně exkomunikovat své „proti-papeže“ i všechny, kdo byli pod jejich poslušností. Byla-li autorita takovýmto způsobem zpochybněna, jaký div, že Hus jako člověk ve skutečnosti velmi úzkostlivý se pokoušel nalézt oporu v Božím slově a ve svém svědomí. Mimo daný historický kontext ovšem jeho jednání vyhlíží jako neposlušnost, ba vzpoura.

Naprostá většina obvinění z hereze proti Husovi na Kostnickém koncilu tedy byla určitým účelovým konstruktem. Husovi nepřátelé a žalobci bez skrupulí postupovali podle ohavného principu, který říká, že účel světí prostředky. Máme-li leccos proti Husově mravokárné praxi, jak uvidíme níže, pak hlubší poznání toho, jak jednal Michael de Causis, Jan Železný a Štěpán Pálec v Kostnici, nás výrazně příklání na stranu betlémského tribuna.

Aby bylo jasno, i tyhle lidi umím pochopit, reformní hnutí totiž ohrožovalo jejich důstojnost, postavení, majetek a v posledním důsledku dokonce i život, a proto je srozumitelné, že se bránili.²⁵ Zcela nepřijatelný je však způsob obrany, či spíše brutálního protiútku, neboť úskok, intrika, pomluva, podlost, podplácení se zde stává normou, a to vše je neseno výlučně záští a nenávistí, bez sebemenší špetky sebereflexe nad tím, zda reformisté nemají přece jenom

24 Srov. APOŠTOLSKÁ PENITENCIÁRIE: *Enchiridion odpustků*. Praha : ČBK, 2000.

25 Jestliže pohled ze strany našich ekumenických přátel na tyto osoby je jednoznačně kritický a odmítavý, neschází katolický autor, který na Husovy žalobce pohlíží mnohem shovívavěji. Srov. KADLEC, J.: Husovi odpůrci. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001, s. 325–342.

v něčem pravdu a zda by proto nebylo na místě přece jenom uvažovat o alespoň částečné změně smýšlení. Duchovenstvo, které hlásá obrácení, přičemž samo ničeho podobného není schopno, je nedůvěryhodné, neboť každý cítí, že je nemravné požadovat od druhých, co sami nečiníme. Upřímně řečeno, práva Kristovy církve a duchovních lze věrohodně hájit výlučně evangelijními prostředky. Navíc to, jak soudím druhého, nakonec vypovídá mnohem víc o mně než o posuzovaném. Stejně jako v případě Ježíšova nemravného procesu vychází najevo zvrhlost náboženských špiček starozákonní církve, na kterémžto základě pak vysvítá nevinnost Rabiho z Nazareta, obdobně i v Husově procesu právě nemravnost postupu žalobců z Čech a Moravy vydává svědectví o jejich zlotřilosti a praktickém ateismu, neboť osobní ambice a ekonomické zájmy jsou stavěny nad Boží zákon. Jaký div, že Mistr Jan Hus v tomto světle vyhlíží přitažlivě. Paradoxně tak tito lidé do značné míry potvrdili, že Husova často neúměrně vyhocená a přemrštěná kritičnost nebyla zcela neodůvodněná. Jelikož zhoubný klerikalismus se podobá nesmrtelné hydře,²⁶ mnozí, kdo ho v dějinách nejrůznějších církví na vlastní kůži zakoušejí, se velmi snadno s Husem solidarizují, ba identifikují.

Pokud by katolicismus byl to, co předvedli tito intrikáni, kterým vůbec nešlo o pravdu a spravedlnosti, ale jen a jen o to, aby si „Husu oškubali, zabili a upekli“, jak otevřeně napsal Husův nepřítel Štěpán z Dolan u Olomouce, pak bychom mnozí museli mít problémy ve svědomí. Naštěstí ale to, co mnozí dělají ve jménu církve a co je proti evangeliu, nemá s tajemstvím církve nic společného. I ti, kdo neznají Husa, když se v rámci církve ocitnou v situaci těžkého bezpráví, začnou spontánně hovořit stejným jazykem jako český reformátor: vysokou hierarchii popisují jako synedrium, které opětne zabíjí Krista, k němuž se postižení odvolávají jako k poslední soudní instanci. Tyto stále se opakující prožitky určitě zasluhují pozornost. Hodnotit, nakolik je tato sebeobrana v tom kterém případě oprávněná, mi opravdu nepřísluší. Nikdo by ale nezapochyboval o tom, že podobný povzdech z úst Johanky z Arku by byl zcela na místě. V méně exponovaných případech bychom zase mohli spolu se svatým Pavlem říci, že démon na sebe rád bere tvářnost anděla světla. Josef Zvěřina tvrdil, že tajemství církve plně odhalujeme až tehdy, když prožijeme děsivé tajemství zla, které je v ní přítomno.

26 „Klerikalismus není jev omezený jen na katolickou církev. Je i v ostatních křesťanských konfesích, jen trochu jinak profilovaný ... Za dob Ježíšových byl v judaismu; zvlášť v evangeliu Matoušově si lze přechít, jak o něm Ježíš soudil (srov. Mt 23,1-36; 15,1-20) a jak své učedníky – a tedy i nás dnes – před ním varuje (srov. Mt 16,6-11; Mk 8,14-21). Jde totiž o obecný náboženský fenomén. ... Každý náboženský člověk je jím pokoušen, když jeho autentická služba Bohu se postupně vyprazdňuje, stávajíc se zástěrkou služby svým světským zájmům, kteroužto záměnu si zhusta ani neuvědomuje, jsa nadále přesvědčen o svatosti své služby. ... Lze proto vyslovit téměř sociologicko-eklesiologický zákon, že čím je církevní instituce obdařena větším podílem na světské moci hospodářsko-politické, tím trpí vyšším klerikálním tlakem, a naopak, čím nižší je tento podíl, tím klesá i nebezpečí klerikalismu, takže v dobách pronásledování mizí úplně. To zakusilo tolik našich kněží, kteří prošli »lidově-demokratickými« věznicemi a nápravnými zařízeními.“ SKALICKÝ, K.: Druhý vatikánský koncil půl století po svém zahájení v perspektivě revolucí druhého tisíciletí. In: *Teologické texty*, roč. 24, 2013, č. 1, s. 2-12, zde s. 10.

Husovo mluvení o církvi predestinovaných není něco, nad čím bychom se měli ušklíbat, protože při troše porozumění snadno zjistíme, že jsme v tom spolu s ním víc, než by se na první pohled mohlo zdát. Jakmile jsme svědky zneužívání církevní autority, těžkých nespravedlností, z nichž snad ta největší spočívá v tom, že duchovní osoby v určitých kauzách jako by nedbali na víru sobě svěřených, pak se snažíme svou víru v církev, anebo církvi, jak tvrdíval Hus, zachránit jasným rozlišením tajemství církve od její konkrétní historické podoby. Velmi často ovšem prožívají podobné stavy myslí zase duchovní a představení, když si nemohou nezoufat nad nevírou, hříšností, zbabělostí, vypočítavostí a prohnaností sobě svěřených osob. Proč bychom tedy měli Husa zatracovat, když je na tom vlastně podobně jako my, ale vyjadřuje to poněkud nešikovně. Hus navíc tímto počínáním jasně řekl, že nechce zakládat jinou církev, nýbrž hledat zdravé jádro té konkrétní a viditelné církve, kterou tak vášnivě miloval a pro niž tolik trpěl vnitřně a nakonec i fyzicky.

5. Odvrácená tvář českého reformátora

Moje obhajoba Husova pravověří by mohla vyznít jednostranně, což by bylo v rozporu s pravdou, kterou tolik ctil i Mistr Jan sám. Vícerozměrnost skutečnosti velí, abychom zatím nastíněný profil doplnili o nazření drásavé dilematickosti Husovy osobnosti také z opačného zorného úhlu. Jedině tak se zajistíme před upadnutím do přihlouplé ideologizace, která jen glorifikuje, anebo výlučně zatracuje.

Naše vyrovnávání se stinnými stránkami Husovy osobnosti je třeba započít konstatováním, že český reformátor v jednání projevoval víc než nadprůměrně vznětlivou emotivitu. Sluší se zároveň podotknout, že tatáž přemíra vnitřní energie se projevovala v Husově neskutečné pracovitosti. Nemělo by nás tudíž překvapovat, že ve sporu nešel daleko pro ostřejší, ba bez nadsázky až do masa zatínající slovo. Pochopitelně přitom neváhal notně zvýšit hlas. Za stolem jako pisatel teologických pojednání²⁷ byl opatrný, ba úzkostlivý, když šlo o pravověří, což platí přinejmenším do roku 1408, namnoze až do roku 1412. Na kazatelně a ve sporech s protivníky v něm však převládaly docela jiné vrstvy jeho osobnosti, takže při disputacích odpůrcům a nepřátelům nejednou vmetl bez obalu do tváře, že by zasluhovali hranici.²⁸

Mnohočetně opakovanou a velmi závažnou Husovou teologickou nepřístojností je mínění, podle něhož hříšníci nejružnějšího druhu nemohou mít pravou víru, takže by měli být posuzováni jako kacíři.²⁹ Když to domyslíme do posledních důsledků, pak se naskytá otázka, zda by tito lidé vlastně podle

27 Je pozoruhodné, že Hus, ač profesor na artistické fakultě, nevěnoval ve své literární činnosti mnoho prostoru filosofii. Jeho díla jsou ve valné míře mravokárná a teologická.

28 Srov. ŠMAHEL, F.: *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 202. Dlužno podotknout, že oni padělatelé šafránu byli vydáni plamenům.

29 Srov. DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 5. In: *Theologická revue*, 1997/5, s. 65–72, zde 69, dig. s. 29.

betlémského horlivce neměli skončit na hranici. Někdy se sám sebe táži, jak by asi vypadala Praha, kdyby Hus zvítězil nad všemi protivníky a měl moc své radikálně nápravné názory plně prosadit. Kostnický vězeň je sympatický jako oběť, byl by ale stejně sympatický jako ten, kdo má na starosti běh věcí veřejných? Historie sice nezná žádné kdyby, nicméně mou mysl rozechvívá poněkud mrazivé tušení.

Pokud by se dalo uvažovat o nějaké Husově zpronevěře autentickému duchu evangelia, pak by na základě jeho kazatelské, či spíše mravokárné aktivity připadalo v úvahu vážné opomíjení principu, podle něhož máme mít v nenávisti hřích, leč hříšníka vždy milovat. Nestojí snad církev i naše vlastní křesťanská existence na úchvatné Kristově lásce k hříšníkům? Paradoxu a dilematu se nevyhneme ani v tomto případě, neboť kdo ví, jak se Mistr Jan choval ve zpovědnici. Vraťme se ale ke známým projevům Husova karatelství. Jedním z hlavních kořenů, jak již bylo naznačeno, jeho zarputilé nesmlouvavosti vůči nepravostem a hříšníkům byl bezesporu poněkud vyhraněnější filosofický realismus viklefovského ražení.

Zkaženost kléru Hus vnímal velmi ostře, ba s ohavností. Koneckonců morové rány, úpadek společnosti, ekonomická krize, hladomory a válečné hrůzy byly společností vnímány jako Boží trest právě za mravní upadlost duchovenstva, jehož náprava a obrácení mělo vést k Božímu slitování a k návratu dobrých časů. Pokud jde o institucionální stránku problému, musíme dát pražskému reformátorovi v mnohém za pravdu. Hanebné vysávání země ze strany papežské kurie prostřednictvím nejen vybírání, ale leckdy i vydírání³⁰ nejrozličnějších horentních poplatků, tax, „předplatných“ na ještě obsazené církevní úřady, odpustků a soudních poplatků vadilo všem duchovním, pokud s tím sami „nekšeftovali“, a bezpochyby také laikům. Nelze zastírat, že mnohé z toho vyvolávalo zcela oprávněně dojem simonie, svatokupectví. A máloko ho v Římě nebo na arcibiskupské kurii v Praze zajímalo, zda ten, kdo si úřad zakoupil, byl také vhodnou osobou pro duchovní poslání. S tímhle morem srdnatě, leč neúspěšně zápolil již velký arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic.

Otázka osobního života kněží je ovšem záležitost poněkud choulostivější a zdá se, že v této oblasti byl betlémský karatel leckdy za hranicí únosnosti a možná také spravedlnosti.³¹ Husovy výpady mohly vyznívat téměř jako aplikace nepřipustného principu kolektivní viny. I jiní kárali upadlé mravy kléru bez jakýchkoli zástěrek, nicméně nečinili to před laiky a v lidovém jazyce jako pražský Mistr. Takové jednání ovšem bylo ze strany betlémského horlivce nezodpovědné, neboť mezi jeho posluchači nebyli jen o svatost usilující věřící,

³⁰ Na neplatice byl nezřídka bez jakýchkoli průtahů uvalen církevní trest. Exkomunikace byla notně zneužívaným donucovacím a zastrašovacím prostředkem i v běžných ekonomických a politických záležitostech, kdy vůbec nešlo o ochranu víry.

³¹ „A tak se Hus nespokojuje s přísnými výtkami vůči kněžím, obrací-li se k nim. Tak když káže laikům, prohlašuje, že je jen málo dobrých, kteří jsou spokojeni se skrovným a tichým způsobem života. Často se mu stávalo, že před laiky napadal kněžskou chlípnost, chamtivost a pýchu a že prohlašoval, že špatní preláti a špatní kněží jsou ničemové a tyrani.“ DE VOOHT, P.: Kacířství Jana Husa 5. In: *Theologická revue*, 1997/5, s. 65–72, zde 69, dig. s. 29.

nýbrž také spodina (dnes bychom řekli „galerka“), která čekala na příležitost k násilnostem a lacinému sebeobohacování.

V dané souvislosti je třeba podtrhnout, že panovníka, jehož alkoholismus, smilství, periodická lenost, násilnictví, výbuchy nekontrolovaného vzteku i hrabivost byly pověstné po celé Evropě,³² si betlémský napravovatel přímo veřejně kárat nikdy nedovolil. Dokonce i brutální zavraždění generálního vikáře a víceroobročníka Jana z Pomuku komentoval vyhýbavě a ne zrovna solidárně vůči kolegovi v kněžské službě. Na obecné rovině betlémský napravovatel dokonce požadoval, aby král přinutil duchovní i laiky konat dobro.³³ S tím souvisí i Husův názor, podle něhož má světský pán právo, ba povinnost přimět nehodné poddané, aby se vyzpovídali a přistupovali ke stolu Páně, a tak je donutit k vnitřní nápravě. Nezavánějí takovéto názory náhodou obdobnou nemravností jako pozdější norma *cuius regio, eius religio*? Mnohé z právě konstatovaného bylo ovšem jaksi předem dáno politickou strategií reformy, která chtěla vést nápravu církve právě přes krále a šlechtu. Kritizoval-li by Hus krále stejně nesmlouvavě jako své kolegy v duchovenské službě, zřejmě by skončil v plamenech mnohem dříve než na koncilu v Kostnici. Karatelství v tomto směru si vlastně ani nemohl dovolit. Nemělo by nás pak ale udivovat, když ho zejména movitější klérus považoval v jistém ohledu za stavovského zrádce, který kolaboruje s těmi, kdo výše postaveným duchovním usilovali nejen o majetky, ale nezřídka i o život, přičemž sami nebyli o nic lepší než postihovaní, leckdy dokonce ještě nesrovnatelně zvrhlejší.

Měli bychom ale mít na paměti, že betlémský tribun to vše dělal s přesvědčením a zřejmě plně v souladu se svým přeúzkostlivějším svědomím (*bona fide*), pročež vyvstává problém subjektivní přičitatelnosti oněch výlevů zlobného hněvu. Na objektivní rovině však nemůžeme nekonstatovat, že i on se provinil pošlapáním lásky k bližnímu. Nejenom na jeho nepřátele, nýbrž i na něj se tudíž v určité míře vztahuje to, co kdysi smutně konstatoval Karel Havlíček Borovský o vztazích mezi služebníky církve: *Homo hominis lupus, clericus clerici lupissimus* – Člověk člověku vlkem, klerik kleriku vlkodlakem. Není divu, že všichni, kdo byli od druhé poloviny 19. století dále plni nenávisti vůči katolickému duchovenstvu, velmi rádi odkazovali na Jana Husa, aby tak v jistém ohledu mediálně i před soudem svědomí ospravedlňovali svou vlastní zášť. Jestliže ti katolíci, kteří právě tento aspekt husovského dilematu zakusili bolestně na vlastní kůži, zaujímal k betlémskému horlivci postoj spíše odmítavý, ba zavrhuje, pak bychom i tohle měli vnímat se stejným pochopením, s nímž se snažíme přistupovat k Janu Husovi samotnému.

32 Pro spravedlnost je třeba říci, že Václav IV. byl možná psychicky nemocný. Dovoluji si typovat, že byl postižen velmi výrazným maniodepresivním syndromem, jak na to ukazují střídající se periody horečné činnosti a apatie, která bývala spjata s následnými úniky k alkoholu, lovu a jiným „radovánkám“.

33 „Král, prohlásil Hus, je sluha Boží a má meč, aby vládl lidem dobrým stejně jako zlým. Ty dobré aby chránil, a ty zlé, laiky i církevníky, aby přiměl činit dobro. Hus se netajil tím, že tlumočí závěry Mistra Viklefa.“ DE VOOGHT, P.: Kacířství Jana Husa 11. In: *Theologická revue*, 1998/5, s. 65–80, zde 65, dig. s. 65.

Na obhajobu Mistra Jana je však třeba podotknout, že se v souvislosti s odpustkovými bouřemi v roce 1412 nakonec ve jménu poznané pravdy statečně, a možná zároveň sociálně také ne zcela zodpovědně, postavil na stranu bouřících se zástupů, byť dobře věděl, že král tento děsivě pohoršlivý nešvar z politických důvodů nejen povolil, nýbrž dokonce podporoval. Konečně před koncilem neváhal statečně zastávat mínění, podle něhož i panovník, který je v těžkém hříchu, vykonává svůj úřad nehodně. Takového vladaře máme respektovat, když nařizuje věci v souladu s Božím zákonem, nebo alespoň v neutrální oblasti, nikoli však tehdy, když prikazuje věci zvrácené. To český reformátor řekl i před císařem Zikmundem, ač věděl, že ho to bude nakonec stát život.

Betlémský kazatel se dopustil teologické nedomyšlenosti a dosti závažné nekorektnosti i v oblasti eucharistické nauky, když v roce 1408 obvinil z hereze arcibiskupa Zbyňka Zajíce, který ve svém výnosu proti viklefovským bludům napsal, že po proměňování je podstata chleba a vína nahrazena substanciální přítomností Kristova těla a jeho krve. Husovo kaceřování vlastního představeného je poněkud nemístné, ba směšné. Vytkl totiž hierarchovi, že v eucharistii není jenom Kristovo tělo a krev, ale také jeho lidská duše a božství, což Zbyněk Zajíc výslovně nenapsal. Ve slušné teologické společnosti se ovšem nepožaduje opakovat vždy vše do posledního písmenka, některé věci se prostě rozumějí samo sebou.³⁴ Arcibiskupovo vyjádření má evidentně povahu synekdochy, která není tak docela nepodobná té, s níž se setkáváme v Jan 1,14, kde se výrazem „tělo“ míní celé lidství i s duší. Husovo jednání sice nebylo správné, leč z lidského hlediska ho můžeme pochopit, protože v oné době už napětí mezi ním a arcibiskupem překročilo únosnou míru. Zbyněk postihl Husa a jeho příznivce zcela nelítostně zákazem českého zpěvu při bohoslužbách,³⁵ vyjma čtyř tradičních písní, a také betlémskému tribunovi odňal oprávnění kázat, což ovšem postižený rozhodně nemínil respektovat. Proč to dělal? Ve hře byla pověst Českého království, o němž po Dekretu kutnohorském z Prahy demonstrativně odšedší německy mluvící Mistři i studenti po celé Evropě zlovorně a také z politických důvodů rozhlašovali, že je semeništěm viklefovských herezí.

Do oblasti eklesiologie patří také postoj celého českého reformního hnutí od Milíče z Kroměříže až po Husa³⁶ k řeholnímu životu. Nikdo z českých reformátorů nevyslovil mínění, podle něhož by měl být řeholní život zrušen, nicméně v jejich dílech je patrná určitá averze zejména vůči mendikantům, kteří jim to spláceli stejnou mincí. Důvody uvedeného postoje jsou dva. První tkvěl v tom, že všichni reformátoři pocházeli z diecézního kněžstva, které vnímalo

34 Srov. DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 7. In: *Theologická revue*, 69, 1998/1, s. 8–13, zde 10.

35 Mimochodem, obyčej zpěvu v českém jazyce při mši svaté, který vnímáme jako něco krásného a pozitivního, má mimo jiné hluboké kořeny také ve zbožnosti českého reformního hnutí z přelomu 14. a 15. století a následně v husitství, zejména pak v utrakvismu.

36 Hus v jednom svém dopise dokonce vybízí jistého řeholníka k tomu, aby byl opravdu věrný svým slibům, zejména čistotě a chudobě. Srov. DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 6. In: *Theologická revue*, 68, 1998/6, s. 81–86, zde 82.

žebравé řeholníky jako ty, kdo je připravují o výdělek z pastorační činnosti.³⁷ Druhý spočíval v tom, že praktiky řeholníků asi nebyly vždy tak docela v souladu s proklamovaným ideálem. Velmi důležité je, že Milíč a jeho následovníci sice horovali pro církev zbavenou nadbytečných majetků, rozhodně ale odmítali naivní ideál zcela zbídačelé církve, proto se také ve sporu o chudobu nestavěli na stranu radikálních františkánů, nýbrž spíše souzněli s jejich starým pařížským odpůrcem Gulielmem (Vilémem) de Saint-Amour, který v roce 1255 vystoupil se svým spisem proti žebravým řádům (*De periculis novissimorum temporum*).

Kdo se zabývá touto až děsivě dilematickou osobností, nemůže neupadat do rozpaků, údivu a nakonec do bezradnosti.³⁸ Boží milost se ovšem projevuje v lidské slabosti naplno právě v těch nejkritičtějších okamžicích životního dramatu, což je u našeho karatele odpustkový rok 1412, rozhodnutí vydat se na koncil na podzim roku 1414, konečně celý proces s jeho vyvrcholením v polovině roku 1415. Zdá se, že v těchto momentech je všechno to nedokonalé smazáno a prozářeno zcela zvláštním jasnem.³⁹ Na čistě empirické rovině si dovolím konstatovat, že lidí skončivších v plamenech jako bludaři rozhodně nebylo málo, leč být upálen na všeobecném koncilu, tedy přímo před zraky velkých dějin, to určitě není výsada, jíž by se dostalo mnoha jiným. Člověk má skoro pokušení vidět v tom prst Boží.⁴⁰ V souvislosti s předchozí kritikou jistě vyjádření drásavě dilematické, ba šílené, leč taková se zdá být skutečnost.

Pídíme-li se po tom, proč Hospodin shlédl se shovívavostí na tohoto leckdy opravdu nelitostného horlivce, pak se naskytá jediná odpověď: Hus za své karatelské běsnění tak úplně nemohl. Žil totiž v době, která byla silně proniknuta zhoubnou ideou blížícího se konce světa a především bez nadsázky děsem z nadcházejícího vystoupení Antikrista.⁴¹ Ideje šířené nejrůznějšími nezodpovědnými náboženskými blouznivci, mezi nimiž bylo také mnoho františkánů,⁴² vyvolávaly tíseň, eschatologicko-anarchistické smýšlení, vedly

37 Srov. ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce 2 : Kořeny české reformace*, s. 182, 193.

38 Srov. DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 7. In: *Theologická revue*, 69, 1998/1, s. 8–14, zde 12.

39 Srov. DE VOOCHT, P.: Kacířství Jana Husa 22. In: *Theologická revue*, 72, 2001/5, č. 1, s. 120–140, zde 133. Každý, kdo se chce Husem zabývat odpovědně, to má nesmírně těžké. Výroky tohoto typu pochopitelně nemohly v minulém století nerozřhat do běla české bezvýhradné opěvovatele Husovy velikosti.

40 „Hus je postavou hodnou připomenutí z mnoha důvodů. Je to zvláště jeho morální odvaha tváří v tvář smrti, jež z něj učinila postavu zvláštního významu pro český národ, též těžce zkoušený v průběhu staletí. ... Dnes, v předvečer Velkého jubilea, cítím povinnost vyjádřit hlubokou lítost nad krutou smrtí, na kterou byl Jan Hus vydán, a nad následnou ranou, zdroj konfliktů a rozdělení, která se tímto způsobem rozevřela v myslích a srdcích českého lidu.“ JAN PAVEL II.: Projev k účastníkům římského symposia o M. Janu Husovi. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001, s. 685–686. Pasivum „vydán“ záměrně odkazuje na Pána Ježíše, který byl také „vydán“, tedy na tajemný úrdek nebeského Otce.

41 V řadě historických a teologických prací z minulého století i z prvních let našeho věku není tento aspekt docenován. Velmi vzácná je proto monografie: CERMÁNOVÁ, P.: *Čechy na konci časů*. Praha : Argo, 2013.

42 Dovoluji si upozornit, že ve spisech Františka z Assisi není ani stopa po eschatologismu a nevyskytuje se tam ani jednou výraz „antikrist“. Srov. POSPÍŠIL, C. V. (ed.): *Františkánské prameny I*. Olomouc : MCM, 1999, č. 1–314, s. 9–101.

k bipolárnímu a černobílému chápání skutečnosti, což se pak přetavovalo do panikou závánějí konfrontace prodchnuté nenávistí, která nakonec nemohla v době šílené krize nevyústit do krvavé válečné katastrofy. Vystává otázka, zda tito rádoby-mystikové ve své rezignaci na zdravý rozum a v následné emotivní přemrštěnosti nakonec nevědomky nevytvořili ve společnosti i v jednotlivých myslích atmosféru, která byla paradoxně až neskutečně vhodná pro působení toho, před nímž chtěli varovat. Hus to vše nevyvolal, on se do takové atmosféry narodil a následně se v ní utvářela jeho rozporuplná osobnost.⁴³

Konstatované opět přivolává to, co bylo řečeno výše o odmítání černobílého vnímání nejen Husova dramatu, ale také světa kolem nás. Přelom tisíciletí, překotné kulturní, technologické a ekonomické změny vyvolávají strach a nejistotu, a proto někteří dnes s oblibou hovoří přespříliš o Satanovi a jeho mimořádném působení. Nedopouštějí se obdobně tragické chyby jako ti, kdo vytvořili konfrontační atmosféru svými vizemi antikristova příchodu v Husově době?

6. Husovo i naše nesmírně palčivé dilemma

Pravé těžiště Husova případu podle mého soudu neleží na poli pravověrnosti, nýbrž spíše v oblasti společenské odpovědnosti a v přiměřenosti jeho kárání mravů kolegů v duchovní službě. Obvinění z hereze byl záměr, který se mohl opřít o Husovo přiznání se k Viklefově filosofii a k jeho strategii církevní reformy. Pravým důvodem Husova odsouzení však bylo buřičství, nepohodlnost toho, kdo narušuje systém, spolupráce se světskou mocí. Obvinění z hereze bylo rafinované přenesení problému na pole čistě vnitrocírkevní autority, kde mu žádný světský mocipán absolutně nemohl podat pomocnou ruku. Jediné, co zbývalo světskému rameni, bylo vykonání církevního rozsudku. Hus byl zlikvidován jako symbolická postava reprezentující české reformní hnutí, a tak lze uvažovat o tom, že se vlastně stal první krvavou obětí blížících se válečných střetů mezi reformisty a antireformisty.

Soudit není jednoduché, pokud je to vůbec v lidských silách. Jaké štěstí, že to není náš úkol. Poslednímu a nejvyššímu Soudci není opravdu co závidět. Je snadné Husovi vytýkat radikalismus a vzdor, když my sami jsme dobový

43 Dalším motivem Otcovy shovívavosti, ba zalíbení, byla Husova vnitřní opravdovost, zásadní odmítání klerikálního kariérismu. Betlémský horlitel byl absolutně nezkorumpovatelný hypotetickým povýšením z „bezvýznamného“ postu kazatele v Betlémské kapli na nějaký vyšší církevní úřad. U Štěpána Pálče to bylo poněkud jiné, neboť ten se výnosných obročů dobral, a také se to projevilo na výrazné proměně jeho postojů. Náš kazatel sám žil podle toho, co hlásal. Vyznačoval se úzkostlivým dodržováním celibátu, možná by mu dnes feministky vytýkaly, že o ženách nesmyšlel právě nejpřívětivěji, vyváženou kněžskou chudobou, nezměrnou pracovitostí, láskou ke svěřeným duším, ochotou obětovat se za ně. Nikoli na posledním místě to byla také láska k Českému království a k českému národu. Nezapomínejme, že Pán Ježíš vroucně miloval vyvolený národ, jehož byl synem. Touha po „lásce lidu“, jak to taktně formuloval František Palacký, není nic, nad čím by bylo třeba se nadměrně horšit. A hlavně, Hospodinu se nevýslovně hnusí klerikalismus a náboženské pokrytectví, o čemž vydává jasné svědectví evangelium vtěleného Syna Božího snad na každé stránce.

stav církve na vlastní kůži nezažili. Domnívám se, že je velkým otazníkem, zda kdokoli z dnešních katolíků by dokázal snášet církevní zlořády na počátku 15. století a zda bychom se i my v takové situaci spontánně nestavěli na stranu reformního hnutí. Z druhé strany vzato vyvstává otázka, zda by kterákoli dnešní církev byla s to ustát působení mravokárných horlivců jako byl Hus, Jeroným Pražský a Jakoubek ze Stříbra. Mnozí pronašeči slavnostních projevů v českém prostředí by měli mít na paměti, že laciné velebení bez kritické zpětné vazby může v informovaných vyvolávat značně ironické pousmání.

Základní dilema tohoto nikdy nekončícího dramatu je vymezeno dvěma nepřijatelnými extrémy. Jednoznačný příklon k individuálnímu přesvědčení bez ohledu na reálné možnosti instituce nevede totiž k ničemu jinému než k anarchii. Naproti tomu jednoznačný diktát instituce, která nebere v potaz individuální svědomí, zase směřuje k totalitarismu. Jak ale uřídit společnost plnou nezralých a velmi snadno manipulovatelných, tedy zneužitelných lidí? Mnozí, ač si to nechtějí připustit, jsou jako děti, které potřebují otce, jenž se sice usmívá, leč zároveň pevně třímá v ruce rákosku. Je-li taková „výchova“ pojímána jako služba, nemusí to být vnímáno jen negativně. Jakmile se vše zvrhne v totalitu vůle, či spíše zvůle jediného pseudomesiáše a génia z paláce, je opravdu zle.

A právě na hodnocení situace, na niž Hus reagoval, se budou objevovat velmi odlišné názory. Vždy reformě orientovaní lidé ho budou vidět jako bojovníka proti zrušné totalitě. Mužové inklinující k pomyslné „opevněné tvrzi“ jménem instituce ho zase budou vnímat jako anarchistu, který narušoval nápravu historicky reálné církevní instituce. Jeho požadavek na kolektivní obrácení církevní vrchnosti a duchovenstva je evidentně utopický, leč nezapomněl-li by, jako by se opomnělo evangelium a na jeho místo se postavilo jen církevní právo. Opět platí, že oba pohledy jsou možné a není v lidských silách rozhodnout, který je ten jediný správný. Nositelé těchto interpretací by si ale rozhodně měli uvědomovat, že jen těžko obhájí svůj absolutní nárok na pravdu, a tak se alespoň pootevřít porozumění druhé straně názorového spektra. Jedno by ale mělo být určitě jisté, subjektivně byl Hus čistý člověk, jemuž se v mnohém stala krutá křivda.

Obhájci pevnosti jménem instituce by se měli vážně zamyslet nad následujícími větami. Neobhajovali se na Norimberském procesu největší nacističtí zločinci tím, že jenom slepě plnili příkazy shora? Nebyli nakonec odsouzeni na základě zákona lidskosti a svědomí, nad nímž nemůže a nesmí mít vrch zhola žádná instituce? Člověk se to skoro bojí říci, ale dokonce ani ta církevní ne, byť je neustále vystavena pokušení to nedodržovat. Jestliže jsme se jako křesťané přihlásili k Chartě lidských práv, která vzešla z právě zmíněné zkušenosti se zločiny proti lidskosti v době druhé světové války, pak by to mělo znamenat, že totalitu odmítáme nejenom ve státě, ale i v církvi, a to nejen dnes, ale také v minulosti. Vzpouora svědomí proti zrušné totalitě je tudíž nejen svrchovaně legitimní, ale zároveň představuje prorocký čin připodobňující dotyčného k Božímu Synu, ať si to on sám uvědomuje, anebo nikoli.

V normální situaci se ovšem uvedené dilema neřeší podle vzorce „bud', anebo“, nýbrž zpravidla nevyhnutelnou oscilací v silovém poli mezi oběma propastně vzdálenými extrémy. Každý víme, že rozhodně není snadné ubránit se rafinovanému pohlcení bud' Skyllou totalitarismu či zbabělého konformismu, anebo Charybdou anarchismu či vnitřního exilu do sebestředného a leckdy nemilosrdně ironického cynismu, tak typického pro českého člověka. Kdo z nás to neprožívá? Kdo necítí často rozpaky, ba nelamentuje si nad vlastní církevní institucí, a kdo z nás ji zároveň nemiluje a bolestivě si neuvědomuje svou osobní odpovědnost za poklad evangelia, který je v tomto poli skryt?

Husovo dilema vcelku pochopitelně oslovovalo disidenty ve střetu s rudou totalitou, oslovovalo dokonce i nejednoho katolíka v podzemní církvi. Před dilematem stáli ovšem i soudní koncilní otcové v Kostnici, což se projevovalo v jejich usilovných snahách o Husovu „záchranu“, o to, aby odvolal, a tak aby se to celé v jistém slova smyslu zahrálo tak říkajíc do autu. Hus to ovšem nemohl přijmout, protože by popřel sám sebe a prohlásil by celé české reformní hnutí za bludné, zradil by subjektivně poznanou pravdu a navíc mu bylo jasné, jak vnitřně svízelný život by pak vedl v ustavičných výčitkách a sebeopovržení. Dilema tedy dostává tragický rozměr. Taková je totiž logika Kristova kříže. Naše dilema je obdobou dilematu, s nímž zápolil Hus i mnozí koncilní otcové v Kostnici, a proto nás drama českého reformátora bude vždycky vzrušovat a inspirovat. Řečené ovšem neplatí pouze pro duchovní a věřící, ale v zásadě pro všechny. A právě v tomto smyslu Husovo dilema zasahuje také ty, kdo darem víry ještě nebyli obdařeni.

7. Nikdy nekončící hledání místo závěru

Lze toto naše hledání přístupových cest k Husovu příběhu a k jeho nauce uzavřít? Pravdu nikdy neuchopíme, leží totiž na horizontu naší duchovní zkušenosti i našeho intelektuálního obzoru jako výzva k dalšímu sebepřekročení. Snad se mi podařilo přesvědčit čtenáře, že jednoznačná a definitivní řešení jsou ideologická a v zásadě implicitně idolatrická. Mnohorozměrnost skutečnosti nás chrání před tímto spirituálním i intelektuálním morem a otvírá nás transcendenci, již jsou Otec, Syn a Duch svatý.

Na samý závěr mi budiž tolerováno, když řeknu, že jediný dramatik, který by byl schopen toto děsivě komplexní a dilematické drama důstojně zpracovat, se podle mne jmenoval Friedrich Dürrenmatt. To, co zatím v Čechách na poli krásné literatury, divadelnictví a filmu o betlémském kazateli vzniklo, soudného znalce nemůže uspokojit a už vůbec ne nadchnout. Nechci být sýčkem, leč od chystaného nového filmového zpracování na základě toho, co o něm zatím vím, nečekám víc než obvyklý český, laciným postmoderním nátěrem opatřený, nacionální kýč. Nic naplat, Husovi jako hluboce věřícímu křesťanovi může vnitřně porozumět zase jen křesťan, nejlépe ten, kdo na vlastní kůži zakusil zlo působící v Kristově církvi. Ta se nemůže skládat jen z dokonalých, nevyhnutelně v ní musí být hříšníci, i hodně velcí hříšníci, a mezi nimi my sami

na jednom z předních míst, neboť její základy stojí na naprosto nepochopitelné a dech vyrážející lásce jediného opravdu Spravedlivého k hříšnému člověku.

Použitá literatura

- BARTOŠ, F. M.: *Čechy v době Husově*. Laichter : Praha, 1947.
- BRANDMÜLLER, W.: Hus před koncilem. In: LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního symposia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 213–219.
- CERMANOVÁ, P.: *Čechy na konci časů*. Argo : Praha, 2013.
- ČORNEJ, P.: *Velké dějiny zemí Koruny české V – 1402 – 1437*. Praha; Litomyšl : Paseka, 2000.
- DAVID, Z. V.: *Nalezení střední cesty : Liberální výzva utrakvistů Římu a Luthe- rovi*. Praha : Filosofia, 2012.
- DE VOOGHT, P.: *L'hérésie de Jean Hus 1–2*. 2. ed. Bibliothèque de L'Université Louvain. Louvain, 1975. (Český překlad: DE VOOGHT, P.: Kacířství Jana Husa. In: *Theologická revue*, 1997 – 2003.)
- HOLETON, D.: Bohoslužebná účta k Janu Husovi v období české reformace a dnes. In: KUČERA, Z., BUTTA, T. (ed.): *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství dnešku*. Praha : CČSH – Blahoslav, 2012, s. 121–138.
- JAN PAVEL II.: Projev k účastníkům římského symposia o M. Janu Husovi. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001.
- KADLEC, J.: Husovi odpůrci. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001, s. 325–342.
- KEJŘ, J.: *Jan Hus známý i neznámý*. Praha : Karolinum, 2010.
- KEJŘ, J.: *Z počátků české reformace*. Brno : J. Marek, 2010.
- KEJŘ, J.: Znovu o Husově rehabilitaci. In: KEJŘ, J.: *Z počátků české reformace*. Brno : J. Marek, 2010, s. 245–256.
- KOŘALKA, J.: Mistr Jan Hus v pojetí F. Palackého. LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního symposia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 609–635.
- LÁŠEK, J. B.: Některé specifické úkoly husovského bádání. LÁŠEK, J. B. (ed.): *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi : Sborník z mezinárodního symposia konaného 22. – 26. září v Bayreuthu, SRN*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 305–310.
- LENZ, A.: *Jan Hus (životopisný nástin)*. Praha : Tisková liga, 1907.
- MOLNÁR, A.: *Jan Hus testimone di verità*. Torino : Clauduana, 1973.

- POSPÍŠIL, C. V. (ed.): *Františkánské prameny I*. Olomouc : MCM, 1999.
- ROMERO POSE, E.: Donatismo. In: DI BERNARDO, A. (ed.): *Dizionario patristico e di antichità cristiane I*. Casale Monferrato : Marietti, 1983, s. 1014–1025.
- SKALICKÝ, K.: Druhý vatikánský koncil půl století po svém zahájení v perspektivě revolucí druhého tisíciletí. In: *Teologické texty*, roč. 24, 2013, č. 1, s. 2–12.
- SWIEZAWSKI, S.: Jan Hus – heretyk czy prekursor Vaticanum secundum. In: *Tygodnik powszechny*, roč. 50, 1986, č. 6.
- ŠMAHEL, F.: *Jan Hus – život a dílo*. Praha : Argo, 2013.
- ŠTAIF, J.: *František Palacký : Život, dílo, mýtus*. Praha : Vyšehrad, 2009.
- VLK, M. kard., SMETANA, P.: Společné prohlášení k římskému symposiu o M. Janu Husovi. In: DRDA, M., HOLEČEK, F. J., VYBÍRAL, Z. (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí : Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia*. Papežská lateránská univerzita Řím, 15. – 18. prosince 1999. Tábor : Husitské museum v Táboře, 2001, s. 27–30.

prof. Ctirad V. Pospíšil, Th.D.
Cyrilometodějská teologická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci
Univerzitní 22, Olomouc 771 11
Česká republika